

UNA REFLEXIÓ SOBRE L'EDUCACIÓ PÚBLICA EN TEMPS DE CRISI

E88

NOUS HORIZONS 210 | 2015

Una de les poques certeses en temps de crisi és que aquesta obliga al canvi econòmic, polític i social de tots i cadascun dels àmbits de la vida social. En l'àmbit públic aquests canvis es fan evidents a través de les retallades pressupostàries, en les formes de reorganització de la prestació dels serveis, en les pautes de comportament de la demanda social o en la mateixa articulació de les formes de reivindicació i/o oposició ciutadana.

L'educació no només no n'és un excepció, sinó un observatori privilegiat per a analitzar aquestes transformacions. En efecte, en els darrers anys, l'educació al nostre país ha estat sacsejada de forma radical. El pressupost públic en educació s'ha reduït en més del 20%, un nivell que situa Catalunya entre els països europeus que més han retallat en educació. Aquestes retallades han tingut efectes en diverses dimensions de l'equitat educativa o en les condicions de treball del professorat¹. L'aprovació de la LOMCE ha generat un escenari de forta oposició política i ciutadana a una nova llei orgànica en educació (ja en van vuit des de la transició) que s'ha articulada des del mateix govern de la Generalitat fins a les AMPAs i el moviment de la marea groga². Els anys de crisi han estat també l'escenari del desplegament d'alguns apartats de la Llei d'Educació de Catalunya (LEC), desplegament realitzat clarament de forma selectiva i traduït en l'aprovació de decrets adreçats a reforçar el paper de les direccions escolars, de l'autonomia de centre i de la configuració de plantilles docents.

Tots aquests canvis remouen els fonaments d'un model educatiu el qual, malgrat les seves mancances i les seves assignatures pendents, permetia identificar què es podia considerar una educació d'interès públic. Tot i que la

LEC, per diverses pressions, va eliminar del seu redactat el concepte de "Servei Públic d'Educació" (acceptat i compartit en el Pacte Nacional per a l'Educació de 2006) i el va deixar en un enigmàtic i imprecís "Servei d'Educació", res no podia fer pensar llavors que l'educació pública s'enfrontaria amb la crisi a unes dificultats que avui gairebé alteren la seva pròpia naturalesa.

Les 'patacades' semblen arribar des de diversos fronts, alguns fruit de les transformacions a escala global en les relacions públic-privat i d'altres clarament resultat d'una determinada opció de política educativa. D'una banda, les tendències de privatització de serveis públics i de generació de partenariats públic-privat a escala global van acompanyats d'una ideologia que atribueix als sistemes de provisió pública bona part (sinó tots) els mals de la ineficàcia i la ineficiència en la gestió³. La burocratització de la gestió, l'absència d'incentius, els interessos corporatius o les rigideses organitzatives, són factors que impedeixen la innovació educativa, la diversificació i la creativitat. Paradoxalment, una de les raons que tradicionalment justificaven la intervenció pública en educació (a partir de les errades del mercat per a proveir un sistema eficaç i equitatiu) s'obvia per a capgirar l'equació. Així, és la demostrada ineficàcia pública la que requereix de la intervenció del mercat a través de sistemes de provisió i gestió que emulin el comportament empresarial i la competitivitat. Aquest discurs global s'expandeix a través de l'anomenada Nova Gestió Pública, impulsada tant per organismes internacionals com per governs nacionals de diferent color polític. La força d'aquest discurs (i avui ja d'aquestes polítiques) sembla oblidar no només una història de renovació pedagògica i de transformació educativa associada a l'escola

Xavier Bonal Professor del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i *Special Professor of Education and International Development* a la Universitat d'Amsterdam. És director del Grup de recerca Globalització, Educació i Polítiques Socials (GEPS) de la UAB. Especialista en política educativa i sociologia de l'educació. xavier.bonal@uab.cat

pública, sinó el mateix principi de garantia de dret a l'educació gratuïta, laica i universal que només pot garantir l'educació pública.

D'altra banda, l'educació pública pateix un greu problema de protecció política. Una lògica de planificació basada en el seguiment de la demanda, el tancament superior de línies en centres públics, la supressió de la sisena hora, la inacció davant la creixent segregació escolar, són mostres d'una presa de decisions que té clars efectes sobre el progressiu arraconament del sector públic de l'educació. La manca de protecció de l'educació pública per part de qui n'és titular és percebuda per la ciutadania, i especialment per unes classes mitjanes les quals, o bé la defugen recorrent a l'escola privada o concertada, o bé (com passa sovint en moments de crisi) adopten estratègies de clausura social dins del mateix sector públic.

En el primer cas l'efecte és el de convertir l'escola pública en espai residual de formació de ciutadans que no poden accedir al mercat: pobres, immigrants i els nou working poor acaben per esdevenir els grups socials majoritàriament usuaris del sector públic, incapaços de fugir d'aquesta escola per recórrer a una escola concertada on es dipositen més expectatives de mobilitat social. Però és el segon cas el que fa més "mal" a l'educació pública. La clausura o el tancament social és cada vegada més una pràctica que s'estén en diversos sistemes europeus en temps de crisi. Classes mitjanes que no poden (o fins i tot no volen) recórrer al mercat opten per tancar files en espais públics que són capaços de clausurar a l'intrusisme extern. Es produeixen així processos d'apropiació d'allò públic. En aquests processos col·laboren sovint famílies i professorat, els quals gaudeixen d'una homoge-

neïtat social que els garanteix unes condicions educatives idònies, de la "veu" necessària per a defensar la seva singularitat i, molt sovint, dels recursos econòmics i culturals per convertir l'escola en un espai pedagògicament envejable (colònies de nivell pijo, constants sortides educatives, xerrades amb convidats il·lustres, sisena hora pagada per les famílies, etc.). Aquests sectors s'integren sovint a les marees grogues i a qualsevol mobilització en defensa de l'escola pública, alhora que perseveren en el manteniment d'un projecte educatiu que justifica els mecanismes implícits d'exclusió de determinats sectors de la població. Dificilment, per exemple, aquestes escoles s'impliquen en iniciatives en favor d'una distribució més equilibrada de l'alumnat immigrant, o activament busquen instituts de secundària amb qui poder associar-se i seguir consolidant la clausura social.

Es genera així una fractura dins del mateix sector públic, tan dolorosa com parado-

xal. Sovint tant mestres com famílies d'aquestes escoles són bons portaveus de defensa de l'escola pública. Són actius a assemblees i manifestacions i sort en té l'educació pública de comptar amb la veu d'una classe mitjana disposada a reivindicar els serveis públics i a oposar-se a les retallades. Ahora, la pràctica de clausura social genera mecanismes d'apropiació i, en conseqüència, processos de fragmentació entre un sector públic que s'acosta en despesa i en singularitat al sector concertat i un altre cada vegada més residual i amb menys veu. El caràcter tradicionalment interclassista de l'escola pública dona pas a una progressiva segmentació i diferenciació social interna, altament preocupant des del punt de vista de l'equitat i la igualtat d'oportunitats educatives. La crisi no hi ha dubte que ha accentuat aquest procés.

I potser no és casual que assistim avui a la generació de tantes iniciatives de comunitarisme i de sistemes d'autogestió, també en educació. És ben cert que en aquest terreny cal també distingir, entre aquelles iniciatives que davant la desprotecció dels poders públics recorren a la lògica comunitària per a compensar en la mesura del possible unes desigualtats que d'una altra manera no compensarà ningú, i aquelles en les quals la creació de comunitat i l'autogestió esdevenen estratègies (conscients o inconscients en termes de Bourdieu), que acaben per tenir ben

poc d'interès públic i molt d'exclusivitat per a l'*habitus progre*. En aquesta segona vessant de lògica comunitària, curiosament, el discurs que insisteix en els mals del sector públic i en la seva incapacitat per al canvi i la innovació acaba per ser-li funcional per considerar que la comunitat és millor fórmula per defensar l'interès públic que el mateix sector públic.

Una de les sacsejades (i patacades) que avui rep l'educació pública arriba doncs des d'una posició que, per cerca d'exclusivitat o per cansament davant la inacció dels poders públics, opta per una lògica de comunitat que acaba per ser substitutiva dels poders públics i que, en ocasions, pot allunyar-se del mateix interès públic. Construïda sobre un discurs de producció de ciutadania activa i participativa, de noves maneres de fer política en les quals són els ciutadans qui agafen les regnes dels serveis perquè "si és públic és nostre", la lògica comunitària pot acabar paradoxalment restant pressió als governs de qualsevol nivell territorial per a implicar-se a fons en la provisió de serveis universals i de qualitat. Curiosament, arribem des de la màxima autonomia escolar i l'autogestió a un model que pot reduir la intervenció pública als mínims, com en el lliurecanvisme dels temps d'Adam Smith. El potencial de generació de desigualtats d'aquest tipus d'educació pública que celebra la participació i la implicació comunitària pot ser tant o més

El caràcter tradicionalment interclassista de l'escola pública dóna pas a una progressiva segmentació i diferenciació social interna, altament preocupant des del punt de vista de l'equitat i la igualtat d'oportunitats educatives.”

gran que el d'un sistema que fractura l'educació en base al poder econòmic de les famílies. I com que té lloc sota el paraigües del que anomenem “educació pública”, esdevé un sistema de producció de desigualtats que passa més desapercbut.

Si volem una educació pública innovadora, creativa, participativa, amb capacitat d'autogestió i com espai de formació de ciutadania crítica, hem d'assegurar els mecanismes que permetin que tots aquests atributs siguin possibles i assequibles per a tots els grups socials. Els processos de clausura social i d'apropiació dels espais públics no en són garantia ni cap model inicial que arrossegui la resta d'escoles, i menys les més precàries. I menys ho és encara que els poders públics facilitin el sòl i les condicions per a establir noves escoles privades per més autogestionades i comunitàries que siguin i construïdes sobre el discurs de la impossibilitat de fer res semblant des del sector públic •

-
- 1 Vegeu Bonal, X. i Verger, A. (2013) *L'agenda de la política educativa a Catalunya. Una anàlisi de les opcions de govern (2011-2013)*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
  - 2 Vegeu el darrer monogràfic de *Nous Horitzons: Educació en Lluita*.
  - 3 Vegeu Robertson, S., Mundy, K., Verger, A. and Menashy, F. (eds) (2012) *Public Private Partnerships in Education: New Actors and Modes of Governance in a Globalizing World*, Cheltenham: Edward Elgar.